

УДК 378.14 : 39

**SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL APPROACHES TO DEFINING THE
CONCEPT OF COMPETENCE****НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
КОМПЕТЕНТНІСТЬ**

Mykolaiko V.P. / Миколайко В.П.

Ph.D,prof./докт.с.-наук., професор

Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Анотація. У статті визначено компетентнісний підхід в освіті. Виділено різноманітні трактування поняття професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя, її зміст, структура, види. Проаналізовано вплив ключової компетентності студентів для набуття особистого досвіду.

Ключові слова: компетентність, майбутній вчитель.

Вступ.

Компетентнісний підхід передбачає набуття особистістю життєво важливих компетентностей, необхідних для ефективної творчої діяльності і готовності до участі у суспільному житті. Виникає необхідність формування компетентності особистості, використовуючи досвід становлення науки, сфери практичної діяльності та галузі освіти.

Із розвитком компетентнісного підходу зростає інтерес дослідників до проблеми професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя (Ю. Варданян, Б. Гершунський, В. Гриньова, М. Гриньова, Т. Долбудько, Л. Карпова, Л. Мітіна, Н. Лобанова, Л. Лук'янова, В. Сластьонін та ін.). Серед розробок даної проблеми виділяються різноманітні трактування поняття компетентності педагога, її зміст, структура, види.

А. Маркова ототожнює педагогічну компетентність з педагогічним професіоналізмом, вона стверджує, що професійна компетентність вчителя – інтегроване утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють готовність вчителя до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації.

Професійна компетентність вчителя не має вузько професійних меж, оскільки від нього вимагається постійне осмислення соціальних, психологічних, педагогічних та інших проблем, які пов'язані з освітою.

Професійно-педагогічна компетентність охоплює всі сфери особистості та є метою, до оволодіння якою повинен прагнути вчитель у процесі свого професійного становлення.

Л. Карпова виділяє три сфери професійно-педагогічної компетентності вчителя: мотиваційну сферу, операційно-технологічну сферу, сферу саморегуляції та обґрунтовує ключові компетентності, які забезпечують сформованість кожної сфери.

Результатом сформованості професійно-педагогічної компетентності є

готовність учителя до інноваційної діяльності, розвинений індивідуальний стиль діяльності та досконалий рівень розвитку професійно-педагогічної культури.

Основний текст.

Спираючись на аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду, виокремимо етапи та охарактеризуємо їх при розв'язанні проблеми компетентнісного підходу.

Сутність компетентнісного підходу полягає у зміщенні акценту з накопичування нормативно-визначених знань, умінь і навичок до розвитку в студентів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки, досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики. [1].

Реалізація компетентнісного підходу передбачає осмислення загальних цілей освіти за умов її варіативності, необхідність змін у підходах і механізмах змісту та стандартах освіти. Компетентнісний підхід в освіті значно ширший, ніж підхід з позицій предметних знань, умінь, навичок і включає в себе широкі гуманістичні, морально-етичні, культурні, естетичні, мотиваційні та інші компоненти, націлені на творчість, дію, виконання, практичний результат.

Компетентність як сформована здатність, достатня, щоб жити комфортно, професіоналізм, уміння нестандартно мислити і спілкуватися, набуття особистого досвіду, впевненість у собі, розвиток здібностей, глибокі знання – це досить не повний перелік якостей майбутнього фахівця, умов для прийняття методично правильного рішення, забезпечення психологічно та організаційно обґрунтованого управління.

Компетентність – індивідуальна характеристик фахівця, яка визначається поєднанням особистостісних якостей, психічного стану, що дозволяє діяти самостійно і відповідально, як володіння людиною здатністю та вмінням виконувати професійні функції. Оцінювання чи вимірювання кінцевого результату праці – науковий спосіб міркування про компетентність. Компетентність в освіті – це поєднання відповідних знань, досвіду і здібностей, що дають змогу обґрунтовано міркувати про цю сферу й ефективно діяти в ній [2].

Визначають поняття компетентності майбутнього вчителя:

- ✓ ширше, ніж поняття знання, уміння, навички;
- ✓ містить знання, уміння, навички у собі;
- ✓ включає когнітивну, операційно-технологічну мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову складові;
- ✓ залежить від освітньо-культурної ситуації.

Щодо кожної професійної ситуації виділяють різні рівні освоєння компетентності.

Система компетентностей в освіті має ієрархічну структуру, рівні якої складають:

- *ключові компетентності* (міжпредметні та предметні компетентності) – здатність студентів здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні та культуровідповідні види діяльності, ефективно

розв'язуючи актуальні індивідуальні та соціальні проблеми;

- *загальногалузеві компетентності* – компетентності, які формуються особистістю упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі, а також уміння застосовувати їх на практиці для розв'язання індивідуальних та соціальних проблем;
- *предметні компетентності* – складова загальногалузевих компетентностей, яка стосується конкретного предмета.

Ключові компетентності включають:

- навчальну компетентність (інтелектуальний розвиток особистості та здатність навчатися упродовж усього життя);
- культурну компетентність (здатність жити та взаємодіяти з іншими в умовах полікультурного суспільства, керуючись національними та загальнолюдськими духовними цінностями);
- громадянську компетентність (здатність захищати та піклуватися про відповідальність, права, інтереси та потреби людини і громадянина своєї держави і суспільства);
- соціальну компетентність (володіння сукупністю засобів, що дають можливість особистості взаємодіяти з різними соціальними групами та соціальними інститутами суспільства);
- підприємницьку компетентність (володіння засобами, що дають особі можливість ефективно організувати власну трудову й підприємницьку діяльність).

Ключові компетентності мають характерні *ознаки*: багатofункціональність, надпредметність, міждисциплінарність та потребують значного інтелектуального розвитку.

Ключові компетентності відбувається у такій послідовності:

- 1) набуття психолого-педагогічних та природознавчих знань і вмінь у межах окремих навчальних дисциплін;
- 2) встановлення взаємозв'язків між окремими темами кожної дисципліни;
- 3) взаємозв'язок знань і вмінь з різних дисциплін;
- 4) взаємозв'язок природознавчих знань із реальними проблемами навколишнього середовища і пов'язаних із ними проблемами для розв'язання професійних задач студентам необхідно не тільки оперувати різноманітними знаннями з різних дисциплін, але й уміти застосовувати їх для конкретної ситуації (міжпредметні компетентності);
- 5) структурування та систематизація інтегрованих знань і вмінь.

Ключові компетентності – це сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій особистості, її знань, способів діяльності. На нашу думку, в майбутнього фахівця повинні бути сформовані такі компетентності – системні знання про:

- технологічну діяльність людини та її вплив на протікання процесів у середовищі існування;
- поняття про діяльність людини як критерій якості середовища;

- сучасні стратегії подолання кризи;
- формування духовних цінностей;
- систему природознавчих цінностей;
- психологічні механізми сприймання природних об'єктів у процесі взаємодії з ними – емпатія, ідентифікація, суб'єктифікація;
- спрямованість взаємодії з навколишнім світом;
- позитивна мотивація на уміння і навички практичної.

Отже, ключова компетентність студентів – це особливий тип організації набутих компетентностей і включає в себе знання, пізнавальні та практичні навички, стосунки, емоційне ставлення, систему цінностей, етику, мотивацію.

Ключові компетентності можливо сформувати тільки на основі предметних. Вони повинні містити не лише пізнавальну і операційну складові, але й мотиваційну та соціальну. У професійній підготовці повинна враховуватися професіоналізація природничих знань та вмінь, тобто вони повинні бути підпорядковані головному напрямку – формуванню полікультурної компетентності майбутнього фахівця.

Актуальними є фундаментальні цілі освіти, які були сформульовані Жаком Делором: вміння жити; вміння працювати; вміння жити разом; вміння вчитися. Тому одним із важливих напрямів реформування вітчизняної освіти є компетентнісна стратегія (компетентнісний підхід в освіті, компетенізація освіти, компетентнісно спрямована освіта), при якій відбувається перенесення акцентів із знань і вмінь як результатів навчання на формування компетентності фахівця.

Досліджуючи проблему компетентності, О. Пометун визначає компетентнісний підхід в освіті як спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток основних базових і предметних компетентностей, в результаті чого буде сформована загальна компетентність людини [3].

На думку І. Єрмакова, мета компетентнісно спрямованої освіти полягає у сприянні становленню людини як суб'єкта і проектувальника життя, усвідомленні свого життєвого шляху [1].

Зміна орієнтиру від знаннєвої парадигми освіти на компетентнісну зумовлена причинами:

- здобування знань і вмінь поновлювати оперативну частину свого культурного досвіду стає пріоритетною сферою й умовою успішної професійної діяльності людини;
- зникає необхідність перевантажувати пам'ять особистості, пріоритет надається розвитку умінь мобілізувати свій особистісний потенціал для самостійного вирішення різнобічних завдань.

Досліджуючи питання компетентнісного підходу, В. Антипова, К. Колесіна, Г. Пахомова виокремлюють причини, що зумовили звернення до понять компетентнісний підхід, компетентність, ключові компетенції, серед яких:

– суттєві зміни у суспільстві, прискорення темпів соціально-економічного розвитку зумовили пошук нової концепції освіти, що відображає ці зміни й орієнтується на відтворення якостей особистості: мобільності, динамізму,

конструктивності, професійної, соціальної, особистісно-побутової та іншій компетентності;

– завдання модернізації загальної й професійної освіти, необхідність її відповідності як потребам особистості, так і запитам суспільства потребують принципово нового підходу до визначення її цілей, змісту та організації;

– розвиток процесів інформатизації призводить до того, що система професійної підготовки потребує необхідний принципово новий підхід до конструювання змісту освіти, здатного стимулювати молодого фахівця до постійного самовдосконалення, рефлексії якості своєї професійної діяльності, її самооцінки й корекції [1].

Такий підхід до освіти передбачає не лише наявність знаньсво-орієнтовного компонента у змісті освіти, а й оволодіння цілісним досвідом вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій.

Проблеми компетентнісного підходу до освіти, процес утрудненого впровадження такого підходу в практику освітньої системи, як слушно зауважує І. Родигіна, зумовлений певними причинами: компетентність має бути кінцевим результатом навчання і це обумовлює необхідність цілеспрямованої діяльності щодо її формування; недостатньо розроблено критерії оцінювання сформованості компетентностей[3].

Н. Ничкало компетентність тлумачить як сукупність знань і вмінь, необхідних для професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [2].

Прийнятною для нас є позиція Ю. Татура, що компетентність особистості по суті є потенційною та відносною, оскільки вона оцінюється іншими суб'єктами, які можуть мати невідповідний рівень компетентності [1]. Дослідник трактує компетентність як якість людини, яка закінчила освіту певного ступеню, що проявляється у готовності на цій основі до успішної діяльності з урахуванням її соціальної значущості й соціальних ризиків, що можуть бути пов'язані з нею.

На думку О. Петрова, компетентність – це комплекс професійних знань, умінь, відносин та професійних якостей особистості [2]. Нам імпонує точка зору дослідників, які розширюють поняття „компетентності”, виокремлюючи в її складі процедуру розв'язання проблеми та встановлення зв'язку між знаннями і ситуацією, що потребує вирішення [3].

У структурі професійної компетентності спеціаліста Н. Уйсімбаєва виділяє компоненти: проєктувальний, інформаційний, організаторський, комунікативний і аналітичний. Професійна компетентність, на думку автора, формується за допомогою складної трансформації інтересів, мотивів, потреб, під час практики, на основі процесів усвідомлення і переосмислення [2].

У структуру професійної компетентності педагога Н. Кузьміна включає п'ять її видів:

- 1) спеціальну і професійну компетентність в галузі дисципліни, що викладається;
- 2) методичну компетентність в доборі способів формування знань, умінь

- учнів;
- 3) соціально-психологічну компетентність, що проявляється в процесі спілкування;
 - 4) диференціально-психологічну компетентність в розумінні мотивів, здатностей, сприйняття учнів;
 - 5) аутопсихологічну компетентність в оцінці переваг та недоліків власної діяльності й особистості [2].

Висновки.

На думку сучасних педагогів, саме набуття життєво важливих компетентностей дає майбутньому вчителю можливість орієнтуватись в сучасному суспільстві, формує здатність особистості швидко реагувати на запити часу. Ідея компетентно - орієнтованої освіти – це одна з відповідей системи освіти на соціальне замовлення.

Література.

1. Васильков В. М., Василькова О. І. Професійне становлення особистості як об'єкт міждисциплінарного аналізу // В кн.: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції „Методологія сучасних досліджень соціальних, економічних та психологічних проблем регіону”, м. Донецьк, 22 лютого 2000 року. – Донецьк, 2000 – С. 89 - 93.

2. Олефір В. О. Діагностика професійної компетентності персоналу організації: когнітивний підхід // Наукові записки інституту психології імені Г. С. Костюка в 3-х томах. – Т. 3. – За ред. академіка С. Д. Максименка.- К.: Главник, 2005. – С. 256 - 259.

3. Руденко О. В. Підвищення компетентності працівників освіти у спілкуванні // Наукові записки інституту психології імені Г. С. Костюка в 3-х томах. – Т. 3. – За ред. академіка С. Д. Максименка. - К.: Главник, 2005. – С. 477 - 482.

Literature:

1. Vasylykov V. M., Vasylykova O. I. Professional development of personality as an object of interdisciplinary analysis // In the book: Materials of the interuniversity scientific and practical conference "Methodology of modern research of social, economic and psychological problems of the region", Donetsk, February 22, 2000. - Donetsk, 2000 - pp. 89 - 93.

2. Olefir V. O. Diagnostics of the professional competence of the organization's personnel: a cognitive approach // Scientific notes of the H. S. Kostyuk Institute of Psychology in 3 volumes. - T. 3. - Under the editorship of academician S. D. Maksimenko. - K.: Hlavnik, 2005. - pp. 256 – 259

3. Rudenko O. V. Increasing the competence of education workers in communication // Scientific notes of the Institute of Psychology named after H. S. Kostyuk in 3 volumes. - T. 3. - Under the editorship of Academician S. D. Maksimenko. - K.: Hlavnik, 2005. - pp. 477 – 482

Abstract. The article defines the competence approach in education. Various interpretations of the concept of professional and pedagogical competence of the future teacher, its content, structure, and types are highlighted. The influence of the key competence of students on gaining personal experience is analyzed.

Key words: competence, future teacher.